

מבשר טוב

ס"ג פרשת ויחי תשע"ח לפ"ק

פעייה"ק ירושלים תובב"א

מאמר

"נסתמו עיניהם וליבם של ישראל"

א

כמה הערות בדברי רש"י ז"ל שבפטירת יעקב התחיל השעבוד

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" (בראשית מז, כח). פירש רש"י: "ויחי יעקב. למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם וליבם של ישראל, מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם" ע"כ.

הקושיא מבוארת, מדוע באה סתימה זו בפסוקי 'ויחי יעקב', ולא במקום פטירתו, אחר שהרמז הלז שייך למיתת יעקב ולא לחייו. וכבר נעמד בזה אא"ז צוקללה"ה בתולדות אדם, וזל"ק: "ולכאורה יש לדקדק, למה נשתנה פרשה זו שהיא סתומה. ואם בשביל הרמז הלז של רש"י ז"ל, היה אפשר לרמזה בתוך הפרשה, כמו שאר הרמזים שבתורה. וביותר היה שייך מקום להרמז הלז אחר כך, בפרשת ויקרא יעקב אל בניו, בעת פטירתו, ושם נאמר בפתוחה – היה מהצורך לכתוב שם סתומה על זה הרמז הנ"ל, ולא כאן בתחלת הסדר" עכ"ל"ק.

תו צריך להבין באשר בא לימוד זה ברמז סתימת הפרשה, ומאי שנא משאר דרשות שבתורה, שנלמדים באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהם, או בריבוי וייתור וכיוצא. וכבר רמז לזה בתוך לשון קדשו של התולדות אדם הנ"ל: "ואם בשביל הרמז הלז של רש"י ז"ל, היה אפשר לרמזה בתוך הפרשה, כמו שאר הרמזים שבתורה" עכ"ל"ק. וכוננתו לקושיא זו, מאי טעמא נשתנה סדר לימוד זה בצורת סתימת פרשיות, ושינה בזה משאר פרשיות שבתורה, ולא אמר הלימוד בדרכי הדרשות המקובלים בכל התורה, וצריך ביאור.

גם תמהו המפרשים טובא בדברי רש"י הללו, שבפטירת יעקב אבינו התחילו המצריים לשעבדם, הלא מקרא מלא דיבר הכתוב בריש פרשת שמות (א, ו-י) "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא וגו', ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף כו', הבה נתחכמה לו וגו'". מבואר בזה, שלא התחילה כל צרת שעבוד הגלות כי אם אחר מיתת יוסף וכל הדור ההוא, ורק לאחר מכן קם מלך חדש שלא ידע את יוסף, והוא התחיל בצרות השעבוד, ובפטירת יעקב אבינו ע"ה עדיין לא התחיל השעבוד כלל.

ובמדרשי רז"ל מצינו פלוגתא בכוונת הכתוב שמת גם "כל הדור ההוא" לפני תחילת השעבוד, אם המכוון הוא ל"ב שבטי קה, שהם מהדור ההוא. או דקאי על כל שבעים נפש של הדור ההוא. ובשמות רבה (א, ח) איתא: "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ללמדך שכל זמן שהיה אחד מהם קיים מאותן שירדו למצרים, לא שעבדו המצרים בישראל". אמנם בילקוט פרשת שמות (רמז קסב) מפורש על פי סדר עולם: "וימת יוסף וכל אחיו. אין לך קצר ימים בשבטים פחות מיוסף, ואין לך בשבטים שהאריך ימים יותר מלוי. שכל זמן שהיה לוי קיים לא

נשתעבדו ישראל במצרים, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו". ואם כן לדידיה משמע שאחר מיתת לוי שהאריך ימים יותר מכל השבטים התחיל השעבוד.

ועל כל פנים לכולי עלמא אחר פטירתו של יעקב אבינו לא התחיל עדיין השעבוד, ואם כן צריך עיון בדברי רש"י ז"ל, שבפטירת יעקב אבינו ע"ה התחיל השעבוד.

ובשלהי פרשת ויגש נאמר (בראשית מז, כז) "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה, ויפרו וירבו מאד". ותמה בזה החתם סופר זצוקללה"ה (תורת משה, הספד להר"ר קאפל זצ"ל אבדק"ק ווערבויא, פ' ויחי תקצ"ו), וזל"ק: "הרמב"ן כתב טעם, למה שבט לוי היו פחותים במספר מכל ישראל, גם טרם שכילה בהם הארון. וכתב מפני שפרו ורבו בני ישראל שלא כדרך טבע העולם, רק בא להם על ידי צרות השיעבוד, כי 'כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ' (שמות א, יב), ושבט לוי לא הי' בעינוי ושיעבוד לכן לא נתרבו. וקשה, אם כן הלא כאן כתיב 'ויפרו וירבו מאוד', ואמרו חז"ל שראה יעקב אבינו שישים ריבוא נפשות טרם מותו, שנתרבו מע' נפשות במשך י"ז שנים שהוא פלא, והרי עדיין לא נשתעבדו" עכ"ל.

ב

סדר חלות גלות מצרים מדרגה לדרגה גלות הגוף וגלות הנפש מדחי אל דחי עד מ"ט שערי הטומאה

והנראה בכל זה בעזה"י, יסוד "גלות מצרים" יש בה ב' חלקים, גלות הגוף וגלות הנפש. גלות הגוף בעבודת פרך שהעבידום ועינו אותם בגזירות וייסורים קשים ומרים, כגזירת כל הבן הילוד וכו', ורחיצת פרעה הרשע בדם ישראל ועוד כהנה עינויים מרים, כמבואר במדרשי רז"ל.

אולם מלבד גלות ועינוי הגוף, גם הנפש והנשמה היו בגלות קשה שבמצרים, שהיו מענים את נפשותם להרחיקם מן המנוחה והשלווה, ובעינויי הנשמה ברוחניות, שלא יכלו לעבוד השי"ת ולעסוק בתורה ומצוות כאוות נפשם. ובתהגברות טומאת קליפת מצרים ערות הארץ, היתה גם נשמת ישראל בעומק צער הגלות. וכאשר האריכו בזה הרבה בספרים הקדושים, בכל בחינות הגלות שנפלו שם בעומק השאול, בשערי הטומאה הקשה. וכאשר נודע מדברי האר"י ז"ל שנפלו שם עד מ"ט שערי טומאה רח"ל, וברגע אחרון נגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם, בטרם יפלו חלילה אל שער הנו"ן. כי שקועים היו באותה טומאה עד צוואר רח"ל, הללו והללו עובדי עבודה זרה. וכבר האריכו בזה בספרים הקדושים לבאר כל בחינות הגלות הרוחנית שהיו ישראל נתונים בה, ואף הדיבור היה שם בגלות, וכל שאר בחינות הרוחניות של גלות מצרים.

ונראה פשוט, שיסוד 'גלות מצרים' מתחילה תיכף עם ירידת יעקב אבינו ע"ה למצרים, ואף אם עבדות הגוף ועינויים וייסורים הקשים לא התחילו תיכף אז, מכל מקום בגלות הנפש, ובכלליות גלות מצרים חשבינן לתחילתה מיד עם ירידת יעקב שמה. שהרי מאתיים ועשר שנות גלות מצרים, כאשר דרשו רז"ל במנין "רדו", הנרמז במאמר הכתוב (בראשית מב, ב) "רדו שמה", נמנים מעת ירידת יעקב אבינו למצרים.

והיינו כמבואר, שגלות מצרים אינה רק עבודת פרך שבגוף בלבד, אלא היא שם כולל לכל בחינות ואופני גלות הנפש והנשמה בהתגברות הטומאה והקליפה, וירידת הנשמה והנפש אל תוככי ערות הארץ. ובזה נראה שהחלה השפעת אותה גלות לחדור בנפש ישראל תיכף עם ירידת יעקב אבינו שמה, ולכן נמנים גם אותם שנים שלפני תחילת השעבוד בכלל מאתיים ועשר שנות גלות.

וראיה בדבר יש לי להביא מגמרא מפורשת (שבת פט:): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו. דכתיב (הושע יא, ד) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה, ואהיה להם כמרימי עול על לחייהם, ואט אליו אוכיל".

[פירוש רש"י: "בשלשלאות של ברזל. כדרך כל הגולים, שהרי על פי גזרת גלות ירד לשם. בחבלי אדם. בשביל חיבת האדם משכתים למצרים בחבלים, ולא בשלשלאות. כמרימי עול על לחייהם. כאדם הסובל ומסייע לבהמתו להרים עולה מעל צווארה, בלווחין ובמקלות. ואט אליו אוכיל. הטיתי לכם כח, להכיל את עבודת הפרך".]

מבואר להדיא בסוגיא זו, שתחילתה של ירידה לגלות מצרים היא מיד עם ירידת יעקב אבינו ע"ה לשם. ומן הדין היה צריך כל קושי הגלות בעינויים וייסורים של שלשלאות של ברזל להתחיל מיד, כדרך כל הגולים. שמכיון

שירידתו בשביל גזירת גלות, שנגזרה בברית בין הבתרים (בראשית טו, יג) "ועבדום ועינו אותם", הרי דרך כל הגולים בשעבוד ובעינוי קשה. אלא "שזכותו גרמה לו", להרחיק ולאחר את סבלות הגוף, אחר שתיקן הרבה בכל שנות סבל 'רוגזו של יוסף', והיה ניתן להמתיק ככל האפשר את קושי הגלות. כדדרשינן קרא "ואט אליו אוכיל", שהיתה הגלות מתגברת אט אט, לא בבת אחת בכל כובד הקושי והסבל. אבל מפורש כאן שעצם ירידתו של יעקב מצרימה, ירידה היא נחשבת וכבר מתחלת בה גלות מצרים.

המורם ביסוד גלות מצרים שהיו בה מדרגות רבות, ולא התחילה בכל עוצמתה מיד בתחילה, הן בגלות הגוף והן בגלות הנפש. כי בתחילתה היו אבותינו ממתיקים אותה בתפילות יעקב אבינו ושבטי קה, ומקילים מישראל את כובד עול הגלות, לדחות בכל האפשר את קושי הגזירה, שתתאחר בצורת הופעתה וחלות קושי הגלות, אבל זה ברור שתיכף עם ירידת יעקב למצרים כבר החלה הירידה וגלות הנפש כבר החלה במידת מה.

והגם שמבואר במדרשי רז"ל שהיו אותם שבע עשרה שנה של "ויחי יעקב בארץ מצרים", השנים הטובות ביותר של חיי יעקב אבינו ע"ה. וכדאיאת בזה"ק (ח"א דף רטז:): "יעקב נמי קיים בתפנוקי מלכין, בענוגא וכסופא לגרמיה, לא אתפרש דא מן דא. והכא אקרי 'ויחי', דהא כל יומי לא אקרי 'ויחי', בגין דכל יומי בצערא הוו בצערא אשתכחן, עליה כתיב (איוב ג, כו) 'לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז'. אבל בתר דנחת למצרים אקרי 'ויחי', חמא לבריה מלכא, חמא לכל בנוי זכאין צדיקים, וכלהו בתענוגי ותפנוקי עלמא, והוא יתיב ביניהון כחמר טב דיתבי על דורדייה, כדין אקרי ויחי יעקב" עכ"ל"ק. – נראה שכל זה הוא מכלל "זכותו גרמה לו" שאמרו בגמרא הנ"ל, אחר שהשלים עבודת תיקונו בכ"ב שנות 'רוגזו של יוסף', וזכה אחר כל עבודתו לכל אותם תפנוקי מלכים בסדר "ויחי יעקב". אבל מכל מקום עיקר 'גלות מצרים' כבר החלה, ובבחינת מסוימת החלה כבר החשכות בעולם, וסתימת עבודת ישראל ברוחניות כבר היתה פועלת גם באותם י"ז שנים, אלא שלא היתה מורגשת בחוש, כי זכותו של יעקב והשבטים גרמה להם, לדחות אותו קושי ולהעלימו, ולהתגבר כנגד גזירת חשכת וסתימת הגלות.

שהרי כל עצם ירידתו של יעקב אבינו מצרימה היתה כנגד רצונו, שהוא מצידו רצה תמיד להישאר דבוק בארץ העליונה, ובקדושת ארץ ישראל, וגם אחר ירידתו מצרימה היה משתוקק תמיד לחזור לארץ נחלתו, ולא להיטמע חלילה בטומאת מצרים. אלא שגזירת הגלות והרעב הכבד שהיה בעולם אילצוהו כנגד רצונו לרדת מצרימה. וכן הוא מפורש בדרשת המגיד בהגדה של פסח: "וירד מצרימה (דברים כו, ה), אנוס על פי הדיבור". הרי, שכל עצם הירידה היתה מתוך אונס והכרח כנגד רצונו, וגם לאחר פטירתו השביע את יוסף להחזירו למקומו בארץ הקודש כמבואר בפרשתנו. ולכן גם אותם י"ז שנות "ויחי יעקב" יש בהם בבחינת מה ירידה וחשכות של טומאת גלות מצרים, אלא שהתגברו להתחזק כנגדה, ולהמשיך בעבודת השי"ת למרות אותה חשכות וגלות שהתחילה בנפש. ולכן לא היו חשים ומרגישים בה, כי הדחיקו והרחיקו אותה מהם ככל האפשר, ומתחזקים בכל עוז כנגד אותה קליפה, שכבר היתה קיימת בעולם.

ומצאתי ב"ה הדבר מפורש בתורת זקני צוקללה"ה בתולדות אדם, ריש פרשת שמות. וז"ל"ק (בתוה"ד): "כאשר היה יעקב אבינו עליו השלום בארץ כנען, קודם כניסתו לגלות לארץ מצרים, היה העבדות של שבטי י"ה בגדלות, בחינת 'חיים'. וכיון שבאו לארץ מצרים, אשר תיכף הרגישו כובד הגלות והשעבוד, כדאיאת במדרש (שמו"ר א, ה) ששמן מורה: 'ראובן', על שם (שמות ג, ז) 'ראה ראיתי את עני עמי וכו'. ומחמת כובד הגלות היו מעט בקטנות, כדאיאת (ב"ר צו, א ורש"י ריש ויחי) 'כיון שנפטר יעקב אבינו עליו השלום, נסתם לבם ועיניהם של ישראל מצרת השעבוד'. אף על פי כן היה חשוב לפני השם יתברך העבודה שהיה להם אז, בכובד הגלות בקטנות מעט, יותר ויותר משהיה קודם בואם לגלות, בגדלות. כי השם יתברך לפניו נגלה כל תעלומות לב, ויודע פנימיות רצון של ישראל, שיהיה העבודה שלהם בגדלות, כאשר יהיה להם הגאולה שלימה מגלות הכללי וגלות הפרטי" עכ"ל"ק.

הרי, שתיכף משבאו לגלות מצרים כבר הרגישו מיד כובד גזירת הגלות בעני עמי, וכבר לא היתה עבודתם באותה 'גדלות' כמו בארץ ישראל, רק "בקטנות מעט" כלשון קדשו. וכמובן כל זה היתה בהדרגה, שלאחר פטירת יעקב אבינו כבר התגברה יותר אותה גזירה, ונסתמו עיניהם ולבם וכו', אבל עצם חלות הגזירה החלה תיכף עם ירידתם מצרימה.

[אלא שאף על פי כן חידש התולדות אדם, שהיתה זו העבודה שבקטנות הדעת חשובה וחביבה לפני השי"ת יותר ויותר מעבודתם שבגדלות ארץ ישראל. וזה מצד חשיבות ההתגברות והעבודה הקשה שמצד ישראל, שהיא חביבה ביותר לפניו יתברך, יותר מזמן הגדלות. וכבר הארכתי בביאור ענין זה בספר מיוחד "מבשר טוב ברכה של גלויות", ואין כאן המקום להאריך בזה].

ואחר הקדמת יסוד זה נבוא אל היישוב בכל הקושיות שהצבנו בפרשתנו, ומתחילה נבאר דברי רש"י ז"ל בפתיחת הפרשה, "שכשנפטר יעקב אבינו ע"ה נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם". ותמהו כל המפרשים שהוא כנגד פסוקים ומדרשים מפורשים שכל גזירת "הבה נתחכמה" החלה רק אחר מיתת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא.

אך בהאמור נחא, שאף כי תחילת פעולת גזירת העבודה בפועל, במינוי שרי מסים למען ענותו בסבלותם, והבנייה בפועל של ערי מסכנות לפרעה, עדיין לא החלה באותה עת. מכל מקום כללות שעבוד הגלות, וגזירת הירידה של ישראל, כבר החלה הרבה לפני שהתחילה העבודה בפועל. כמו שנתבאר שיסוד 'גלות מצרים' פנים ובחינות ומדרגות רבות יש בה, הן בגלות הגוף והן בגלות הנפש, ולא כל שנות גלות מצרים שווים בה באותה מדרגה, אלא מחמירה והולכת מדרגה לדרגה.

וביסודה של ירידה כבר החלה גם בחיים חיותו של יעקב אבינו כמו שנתבאר, שאף הוא כבר חי י"ז שנים מתוך מנין מאתיים ועשר שנות גלות מצרים. אלא שהועילה להם לישראל זכות 'ויחי יעקב בארץ מצרים', שהגין ושמר עליהם מפני קושי הגזירה, שלא תהא מורגשת, והיתה בבחינה דקה ומעט בהעלמה מהם, הגם שכבר היתה קיימת תחילת גלות הנפש גם בחיי יעקב, וכבר ירדה החשכות לעולם, לא היו חשים ומרגישים בה.

ולפיכך כשנפטר יעקב אבינו ע"ה, ונלקח מהם אותו 'עץ' שהיו נשענים עליו ומגן בעבורם. אז חלה ירידה נוספת והתגבר יותר קושי כובד גלות שבנפש. ועם פטירתו של יעקב יצא מן ההעלם אל הגילוי, ונסתמו עיניהם ולבם של ישראל, שאז כבר חשו והרגישו בפועל בתחילת השעבוד ועול גלות מצרים. אחר שכל חיי יעקב היה משפיע עליהם כל העת 'ויחי יעקב', שלא יחושו באותו צער ובבחינת שעבוד הנפש. אבל עתה עם פטירתו והסתלקותו מהם, 'נסתמו עיניהם ולבם מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם', שתחושת השעבוד ועול השפעת השתלטות טומאת קליפת מצרים עליהם כבר היתה מורגשת.

[ומישוב בזה מה שדייק בחתם סופר על התורה, בלשון רש"י ז"ל בצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם, ולא נקט לשון עבדות שהתחילו בעבודת פרך, רק בשעבוד שהתחילו לשעבדם ע"ש. – כי באמת העבודה בפועל עדיין לא התחילה כל עת שאחד מן השבטים או אותו הדור קיים, רק צרת השעבוד, ותחושת הגלות כבר חלה בהם].

וכאשר הביא זקני הנ"ל מדברי המדרש בריש פרשת שמות, שעל שם כך קראו שמותיהם 'ראובן', על שם ראה ראיתי בעני עמי וכו', לומר שכבר החלו לראות באותה עת בעני עמי, וכבר לא היה בהעלמה ובסתימה כמו בחיי חיותו של יעקב אביהם. מחמת שעם פטירתו מהם נסתמו עיניהם ולבם מצרת הגלות.

ומודגש בלשון זה של סתימת העיניים והלב, שרק זה בלבד היתה בגזירת שעבודם, ולא עבדות פרך ועינויים בפועל, ובגזירות קשות על הגוף, כי אם בסתימת עיניהם ולבם בלבד, מחמת חשכת הגלות שבנפש ודו"ק.

ברם בדווקא באה סתימה הלזו בפסוקי 'ויחי יעקב', ולא בפרשת מיתתו והסתלקותו מן העולם, כאשר תמהו המפרשים בזה (לעיל אות א). משום שלפי דרכנו כבר החלה סתימת חשכת הגלות בעולם גם בעת 'ויחי יעקב'. ולכך בא זה הרמז כבר בתחילת הפרשה, ללמדנו שכבר כאן היתה מרחפת בעולם אותה גזירת גלות, וגם ב"ז שנות 'ויחי יעקב' כבר היתה 'ירידה' אל תוך הגלות.

אלא שלפיכך בא אותו רמז בצורת 'סתימת פרשיות' בדייקא, ולא בדרשה גלויה וברורה כשאר דרשות שבתורה, כאשר דקדקנו בזה (לעיל אות א). – כדי ללמד על איכות אותה סתימה, שהיתה בהעלם ולא בגילוי, כי לא חשו ולא הרגישו בה כל עת 'ויחי יעקב', ורק אחר פטירתו נסתמו עיניהם ולבם במורגש ובמוחש.

נמצא מעומק הדברים, שלימוד זה הנרמז בריש פרשא דידן בסתימת הפרשיות, משום סתימת עיניהם ולבם של ישראל בגלות מצרים, מיסודה ושורשה מתחילה תיכף בעת 'ויחי יעקב' ובטרם פטירתו, שכבר אז היתה בעולם סתימה בבחינה מסוימת. אלא שרש"י ז"ל מגלה בפנינו את גילוי אותה סתימה בעולם, בעת שכבר חשו והרגישו

זאת במוחש, שזה נעשה רק אחר פטירתו של יעקב מן העולם, שאז התקיים 'ראה ראיתי בעני עמי', שכבר ראו והרגישו "שנסתמו עיניהם ולבם" במוחש מצרת השעבוד. אבל בחר הכתוב להציב מקום זה הרמז של סתימת הפרשיות בתחילת הפרשה דייקא, בעת 'ויחי יעקב' בי"ז שנים הטובות, ולא בהמשך הפרשה מקום פטירתו מן העולם. – כדי להודיענו זה הלימוד בסתימה ובהעלם כבר בחיי חיותו, כמו שנתבאר ששם היא תחילת הסתימה והחשכות בירידה לגלות מצרים, הגם שהיתה בהעלמה ולא חלי ולא מרגיש לב ישראל שכבר נתונים הם באותה גלות, ודו"ק היטב.

וממילא התיישה לפי דרכנו גם תמיהת החתם סופר שהקדמנו (לעיל אות א), בשלהי פרשת ויגש "ויישב ישראל בארץ גושן ויִיאחזו בה ויפרו וירבו מאוד", דמשמע שכבר החלו לפרות ולרבות בטרם שחלו בהם כל העיניים הקשים, וזה נסתר מדברי הרמב"ן שכל עיקר הפרייה ורבייה שהתרבו ישראל במצרים כנגד הטבע הוא מכח העינוי, כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, ובכאן היו מתרבים בתוך י"ז שנים משבעים נפש עד ששים ריבוא, שראה יעקב אבינו מזרעו טרם פטירתו. – אך בהאמור ניחא, שכן שפיר כבר היו נתונים ישראל אחר חלות גזירת שעבוד הגלות, ולא היו באותה בחינה של שלווה שבארץ כנען, שם היו בגדלות המוחין וחירות הנפש. ולכן לא היו מתרבים כל כך, כדברי הרמב"ן ז"ל, וירדו מצרימה במתי מספר בשבעים נפש בלבד. אבל תיכף עם ירידתם מצרימה, הרי הנפש פנימה כבר נכנסה תחת שעבוד הגלות, ושורש המהפכה המתחוללת באופי נפש ישראל בירידתם לגלות כבר תפסה בהם כמבואר. וממילא שפיר פעל בהם אותו כלל שייסד הרמב"ן בטבע אופי הגלות והעינוי, שמתוך השעבוד והחשכות אשר יענו אותו, כן ירבה וכן יפרוץ לרוב, ויִיאחזו בה ויפרו וירבו מאוד. כי דווקא מתוך ההתנגדות מתעוררים הכוחות הפנימיים כנודע, והתגבר יותר כוח צמיחת הקדושה, כנגד אותה גזירת גלות שכבר השתלטה עליהם עם חלות גזירת גלות מצרים. וזה לעומת זה התגברו ישראל כנגד כח הקליפה וגזירת פן ירבה וכו', להתגבר תיכף כנגדה, כן ירבה וכן יפרוץ, ואתי שפיר, ודוק.

[ואשר לפי זה צריך לומר, טעם ששבט לוי לא התרבו כמו שאר שבטים, שהשריש הרמב"ן ז"ל דהיינו מחמת שלא היו בעבודת פרוץ ולא עינו אותם. הגם שהיו בכלל גלות מצרים, ולפי דרכנו עתה אף בגלות הנפש ועינוי הנפש סגי כדי להגביר בהם כח הריבוי כנגד הגזירה. – וצריך לומר על כרחך, שגם גלות הנפש לא תפסה בבני לוי כל כך כמו בשאר שבטים, שהגוף והנפש תלויים אהדדי, וכשם שמצד הגוף לא שלטו בהם המצרים, כן מצד הנפש על כרחך לא יכלו להם לשבט לוי. הגם שאף הם היו מכלל עצם גזירת הגלות, וכדחזינו בגזירת 'כל הבן הילוד' שאף הם היו באותה גזירה, ורק משה רבינו ניצל מאותה גזירה. מכל מקום לא שלטה בהם הגלות כבשאר שבטים, ובהיותם ספונים בנחלת ה' תמיד ניצלו מעומק קושי כובד הגלות, ולא היו כל כך באותו עינוי קשה, וממילא כאשר בפחות יענו אותם בפחות ירבו ויפרצו, ודו"ק].

ויתבאר יותר יסוד ענין 'גלות הנפש' המדובר, אף כי מצד הגוף עדיין לא נתפס בפועל ממש, עד אחר פטירת אחרון של שבטים או של שבעים נפש. על פי מה שלמדתי מתורתו של מרן החתם סופר זצוקללה"ה בפרשא דידן (תורת משה דרוש לח' טבת תקצ"ט), שדקדק בפסוקי ייעודי שכר המצוות בפרשת בחוקותי, שחותם שם הכתוב בסיום פרשת הברכות (ויקרא כו, יג) "אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, מהיות להם עבדים, ואשבור מוטות עולכם, ואולך אתכם קוממיות".

ומקרא זה קשה להולמו, אחר שבפסוקים הקודמים (שם ו-יב) מבאר הכתוב שתשקוט הארץ מן המלחמות, "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד, והשבתי חיה רעה מן הארץ, וחרב לא תעבר בארצכם. ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב. ורדפו מכם חמשה מאה וגו', ונפלו אויביכם לפניכם לחרב וגו'". – אם כן הרי כל זה מורה, שכבר נהרגו ונפלו כל אויביהם, וכבר שבתה הארץ מן החרב ומן החיה, כולם נפלו לפניהם כפגרים מתים. ואם כן על איזה 'מוטות עולכם' מדבר הכתוב, שצריך עוד לשבור מהם.

ברם ענין 'עול' היא תחושה שבנפש, שהרי אין נותנים עול ברזל ממש על כתפי אדם כמו העול המונח על צוואר השור. אלא היא תחושה של 'עול' כאשר כל מהות האדם תחת שעבוד ועבדות עול קשה ומכביד מאוד בעיקר על הנפש. – ועל כך מוסיף הכתוב בברכתם של ישראל, שאף אחר שכבר יפלו כל אויביכם לפניכם לחרב, וכבר נשבתה בפועל מן הארץ החרב והחיה. מכל מקום נצרכה עוד ברכה מיוחדת לשבירת העול מן הנפש. כי אחר שכבר הורגלה הנפש שנים רבות להיות תחת רדיפת האויבים, בעול הגלויות ועול הגויים, הרי כבר חדר טבע העול עד דכדוכה של נפש, ונעשה כמו 'טבע שני' שבנפש, לכופף עצמה תחת שעבוד כובד 'עול הגלויות'. ובכדי להוציא את נפש האדם מתחושת השעבוד ועול קשה שרבוץ על נפשו שנים רבות, צריך תקופה ארוכה של חירות ושחרור הנפש מן העול שעליה, עד שלאט לאט תחזור הנפש לחירות ולמלכות, ונמצא גם לאחר הריגת

כל האויבים בפועל שכבר נפלו לפנייהם לחרב, עוד נצרכו לברכה מיוחדת "ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות", בקומה זקופה, שלא יהיו הנפשות מיוסרים ומעונים, כנועים ומקופלים כמי שעול כבד על צווארם. ועל כך מתפללים אנו תמיד, "ושבור עול הגליות מעל צווארנו", הוא אותו 'עול' קשה המכביד על הנפש, ומשעבדה תחת טומאת וקליפת שעבוד הגלות.

ועיין עוד בעומק אריכות דברי החתם סופר שם, שבשורש כוונת זו הברכה של שבירת "מוטות עולכם", היא בהנאה וחירות של נפש ישראל בקבלת עול מלכות שמים עליהם, שלא יקבלו עליהם עול תורה ומצוות כקושי וסבל עבורם, רק במקום עול עבדות מצרים, יקבלו עליהם בשמחה וברצון עול מלכות שמים באהבה, וזה עיקר כוונת ברכת "ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות", שלא יהיו התורה והמצוות עליכם כעול משא כבר שקשה מאוד לקיימו, רק יהיו עושים אותו בשמחה וברצון ובקומה זקופה, עיין שם באורך.

ולפי דרכנו למדנו מתוך דברי קדשו, שיש בחינת 'עול' שבנפש, בלא שום עבדות וייסורים בפועל, כאשר ביאר שהמדובר אחר שכבר נפלו כל האויבים ובטלה כל חרב וחיה ושבי וביזה, ומצד מציאות הגוף אין בעולם שום מלחמה וגלות. ואף על פי כן, עדיין "מוטות עולכם" נתונים ומכבידים על צוואריהם של ישראל, עד שנצרך הכתוב לברכה מיוחדת ומכוונת לחירות הנפש מאותו עול קשה.

ומתוך דבריו נלמד כמו כן גם בעת תחילת חלות גזירת הגלות, בטרם החלו הצרות והעינויים בפועל, שאף אז שייך אותה בחינה של 'עול' המכביד על הנפש. כי לפעמים כבר סובלים מעול קשה ותחושת שעבוד, מחמת עצם השליטה וההשפעה של מלכות הטומאה והקליפה, עוד בטרם תפסו גזירותיהם בפועל. וכיוצא בדבר מעין זו הבחינה היו ישראל נתונים תחת 'עול גלות', גם בטרם חלו גזירות שעבוד הגוף בפועל, כי שעבוד הנפש אינו בהכרח צמוד תמיד לשעבוד הגוף כמבואר, ופעמים רבות יתכנו מצבים שאף שאין רואים במציאות עינוי גוף בסבל וייסורים של גוף מוכה וחבול, מכל מקום הנפש מתייסרת וחבולה, והדברים ידועים. ולכן ניתן למנות ולהחשיב מאתיים ועשר שנות גלות מצרים תיכף מתחילת ירידת יעקב אבינו ע"ה מצרימה, שכבר יש בה תחילת שעבוד הנפש תחת עול הגלויות ועול הגויים. כדרך שביאר זקני הק' בתולדות אדם הנ"ל, שבבחינת העבודה הרוחנית כבר חלה ירידה, והחלו לראות בעני עמי, מחמת עיניהם ולבם של ישראל שנסתמו, ולא הרגישו באותה גדלות עליון שזכו לה בארץ הקדושה העליונה.

על דרך שהביא זקני זצוקללה"ה בדברי בינה, שאמר הקדוש בעל נועם אלימלך זי"ע, שלא יבוקש אצלו שכר המצוות שקיים אחר שכבר זכה לחוש בנועם מתיקות טעם התורה ותפילה. אלא בעיקר יקבל השכר על ההתגברות וההתמודדות הקשה בקיום תורה ומצוות בטרם עמד על מעמדו, בעת שהתגברו הניסיונות והקשיים שהערים כנגדו היצר הרע עד שהכניעו לגמרי, והיה צריך להתגבר בלא טעם ומתיקות גדולה בתורה ומצוות, והיה עובד השי"ת בגבורה מתוך חשכות וסתימה כשור לעול וכחמור למשא, על אותה עבודה יקבל השכר. מה שאין כן על העבודה הגדולה שהיה עושה אחר שעמד על מעמדו, וכבר שבר כל המניעות והמסכים המבדילים בינו לבין אביו שבשמים, על כך לא יקבל כל כך השכר, שכן זו העבודה עצמה המתוקה בנועם עליון, ובמתיקות ונחת רוח עצומה, היא עצמה השכר הגדול ביותר עבורו. כד"א (אבות ד, ב) "ששכר מצוה מצוה", אחר שזוכים לקיים המצוה כמאמרה, זה גופא השכר הגדול ביותר, שזוכה הנשמה שהיא עיקר חיות האדם להידבק במקורה, ולחזור אל העידון העליון ששייך לשורש נשמתה לעילא, ואין לך שכר גדול מזה. אבל עיקר השכר יבוא על העבודה שמתוך החשכות והניסיונות, אחר שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל רח"ל, ומתגברים בעוז ותעצומות חרף כל הקשיים והניסיונות הקשים שמערים היצר וחיילותיו להקשות את דרכם ועבודתם של ישראל קדושים.

ג

הגורמים והסיבות המביאים לתוצאת "נסתמו עיניהם ולבם", והעצה היעוצה לתיקון אותה סתימה

ועתה אדברה נא מעט, ביסודות הגורמים למצב זה של 'נסתמו עיניהם ולבם של ישראל', כי כל מצב השולט בישראל יש לו בוודאי גורמים וסיבות המביאים אל כך שיהיה האדם נתון תחת מצב כזה. וזה המצב הנראה לעיניים ותופס שליטתו באדם, אינו אלא 'תוצאה' של סיבות וגורמים המביאים את נפש האדם לחיות במצב שכזה. – ועתה ניתנה ראש ונחקורה ונשובה לחפש בבדקי הנפש, מה הם הגורמים והסיבות המביאים לתוצאה

כזו של 'נסתמו עיניהם וליבם של ישראל', עד חשכות כזו של סתימת הרגשי הלב, וחשכות הקליפה השולטת באדם, ואיזו גורמים הביאו עליו 'תהליך' חשון כזה.

ונראה להבין מעט בשורש ויסוד הגורם של סתימת הלב והעיניים של ישראל, מתוך תורת אא"ז זצוקללה"ה בתולדות אדם פרשת מקץ, במאמרו הנודע בפסוק (בראשית מב, לו) "ויאמר אליהם יעקב אביהם, אותי שכלתם, יוסף איננו, ושמעון איננו, ואת בנימין תיקחו, עלי היו כולנה". ופירש בדרך הרמז, וזל"ק: "אותי שיכלתם, בחינת אמת, כמאמר הכתוב (מיכה ז, כ) 'תתן אמת ליעקב'. ועל ידי שנפלו לשקר, על ידי זה באים ח"ו לפגם הברית, וזהו 'יוסף איננו', שהוא בחינת שומר הברית, איננו. ועל ידי פגם הברית ח"ו נסתם לבו ומוחו, ואינו יכול להתפלל, וזהו 'ושמעון איננו', כי שמעון הוא מרמז על תפלה, על שם 'כי שמע ה' וגו'" (בראשית כט, לג).

"והעצה לזה, 'ואת בנימין תיקחו, נרמז על התורה, לשון 'בן ימין' (עי' שמואל א ט, א), הוא התורה שניתנה מימינו של הקדוש ברוך הוא (דברים לג, ב עי' במד"ר יב, ג), 'תיקחו', היינו שתקחו לכם עסק התורה. על ידי זה 'עלי היו כלנה', אני ערב לכם שהכל יחזור אליכם כבתחילה, הם מדות יעקב ויוסף ושמעון הנ"ל, כולם יחזרו אליכם על ידי עסק התורה" עכ"ל"ק.

ודברי קדשו הטהורים הם בבחינת מועט המחזיק את המרובה, וכבר האריך היטב בביאור זה המאמר, כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה בספה"ט חלקת יהושע מאמרים (מאמר שישי), להבין מתוך דברי קדשו השקפת ושיטת תורת החסידות, עיין שם באורך בבהירות דברי קדשו בזה.

ולענייננו למדנו כאן, את אשר גילה ופרש לפנינו שורש סיבת סתימת הלב, כאשר מרגיש האדם וחש, כי "נסתם לבו ומוחו" רחמנא ליצלן, "ואינו יכול להתפלל". כאשר זו התוצאה הראשונה והישירה בסתימת הלב והמוח, בהתגברות הקליפה והחשכות שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל, שהיא בענין התפילה. כי איזו היא עבודה שבלב, זו תפילה, שעיקרה ברגשי הלב, ורחמנא לבא בעי, ובסתימת הלב והמוח אין איש ישראל יכול לגשת לעבודת התפילה כדבעי, כי הכל נסתם וחשון בפניו במחיצה של ברזל שנפסקה ונסתמה בינו לבין לבו, וממילא בינו לבין אביו שבשמים, שאין תחושות לבו אל אביו שבשמים, וגם לא לכיסופין וצימאון של חצרות ה', כי הכל סתום וחשון בפניו, רחמנא ליצלן, לא חלי ולא מרגיש לא טעם בתורה ולא טעם בתפילה, ולא בהשתוקקות וצימאון לב ונשמה לקל חי.

ובזאת מגלה בפנינו רבינו התולדות אדם זי"ע, כיצד ואיך נפל בבירא עמיקתא כזו, שזה הכל מכוח "יוסף איננו", שפגם במידת יוסף הצדיק, שהוא 'פגם הברית' רח"ל. כי אחר שנופל האדם באלו העניינים החמורים מכל, ה' ישמרנו, ופוגם באות ברית קודש, הרי הוא מושך עליו במו ידיו את הערלה המכסה את הלב, ונסתם ממנו כל הרגש של קדושה. שכך הוא טבעו של פגם נורא זה, שיש בו כיסוי קשה ועבה, ומגביר מאוד כוח הגוף העכור ותאוותיו, לרמוס ולהדחיק בהעלם והסתרה את כל רגשי הקדושה, ובכך נסתם מוחו ולבו רחמנא ליצלן.

ואין בידינו שום עצה ותבלין לריפוי סתימת עיניהם ולבם של ישראל, כי אם בעצה שגילה בפנינו התולדות אדם ברוח קדשו, על פי מאמר ישראל סבא, "ואת בנימין תיקחו", לקחת עצמו בעוז לימינו אשדת למו, הוא עסק התורה הקדושה שניתנה בימין עוז של מעלה. – שבזו העצה מובטחים אנו בערבות סמוכה ובטוחה, כי "עלי היו כולנה", שלקח עליו ועל צווארו ההבטחה והערבות, שהכל יחזור אליכם כבתחילה, הן מידת שמעון בתפילה ועבודה שבלב בפתיחת הלב והמוח, והן מידת יוסף הצדיק, בתיקון הברית, ומידת יעקב אבינו ע"ה בתפארת מידת אמת. שכשנופלים בשקר מכוח זה פוגמים בברית, כי ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור, וזה לעומת זה כנודע.

והדברים אמורים עתה בעמדנו בפתח ימי השובבי"ם הנעלים, הבאים לקראתנו לשלום, שכבר נקבעו מספרי הפוסקים והמקובלים כימים מיוחדים לתיקון זה הפגם הנורא. כאשר בפרשיות אלו קוראים אנו בענייני גלות מצרים, שהתגלגלה לתיקון זה של חטאי דור המבול שהשחיתו את דרכם על הארץ כנודע, והקריאה מעוררת כח תיקון עצום שיש בשבועות הללו של שובבי"ם, לתקן חטא עוון פגם הברית, ה' ישמנו ויצילנו.

והנה כבר הורה וייסד רבינו הבעש"ט הק' זי"ע, ותלמידיו אחריו, שבזמנינו אנו אינו ראוי לתפוס בדרך שתפסו הקדמונים בתעניות וסיגופים קשים. כאשר מעיקר הדין ייסדו הקדמונים לתיקון חטא מר זה הרבה תעניות וסיגופים קשים, כמבואר בספר הקנה, וספר הרוקח, וראשית חכמה, שלפי כובד זה העוון וחדירת סתימתו בעומק נפש האדם, צריך זיכוך הרבה, ותשובת זה העוון קשה וחמורה מאוד, כנודע מדברי הזוהר הקדוש

והאריכו טובא בספרים הקדושים. אבל מה נעשה בימינו, שאין בכוחנו לסבול כל אותם עינויים וסיגופים קשים ומרים, משום שיצא כל שכרו בהפסדו, בחלישות הגוף והנפש, וביטול תורה ותפילה, כאשר כבר הארכתי בזה במקום אחר, עיין ספר "מבשר טוב תיקוני תשובה וכפרה".

אשר על כן, לא נותר בידינו כי אם ליטול לעצמנו עצת הזקנים, שהורו לנו את הדרך אשר נלך בה, "ואת בנימין תקחו", לקחת את עצמנו לעול תורה ועסק התורה בעיון וביגיעה של תורה. שבזה נעשה כל עיקר התיקון בימינו בימי השובבי"ם, ואין לך דרך תיקון טובה מזו, שישקיע עצמו הדק היטב בעמלה של תורה, ובכך יזכה לתקן כל חטאת נעורים, ולהחזיר כל הקדושה למקומה, לפתוח עיניהם ולבם של ישראל, לתורה ולתפילה בקדושה.

שהרי כוח תיקון של תורה חודר והולך עד עמקי שאול תחתית, כמ"ש באור החיים הקדוש, שבאמצעות התורה יש תיקון ועלייה גם משער הנ' שבטומאה. וז"ל בפרשת שמות (ג, ח): "וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה. מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער הנ', ולהוציא בלעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה" עכ"ל ט.

וכוונת קדשו, למה שייסד רבינו האריז"ל בפסוק (שמות יב, לט) "ולא יכלו להתמהמה", לפי שכבר נפלו ונשקעו עד מ"ט שערי טומאה רח"ל, ואם היו נשארים בתוך הקליפה עוד רגע אחד חלילה, היו נופלים בשער הנ', שאין ממנו שום תקומה ועליה, ולא היה שייך להוציאם עוד, כי היו נטמעים בתוכם כאחד ממש רח"ל. - שכל זה אמור רק בהיותם בצרים בטרם ניתנה תורה לישראל, אבל אחר שניתנה תורה לישראל, אז באמצעות התורה ניתן לחדור אפילו אל תוככי שער הנ', להוציא בלעו מפיו, חיל בלע ויקיאנו, ולהעלות ולגאול נפש ישראל מתוככי דיוטא התחתונה שבתחתונות בעומק השאול רח"ל.

ומדברי האור החיים הק' הללו, יש לנו גם כן סמוכין ברורים, להבטחתו וערבותו של התולדות אדם, "עלי היו כולנה", שמכוחה של תורה, כאשר 'את בנימין תקחו' הכל יחזור אליכם, שיש בה בתורה תיקון עצום לחטאים ולעבירות הקשים והמרים ביותר, ואפילו מתוך שער הנ"ן שבטומאה יכולה התורה הקדושה להעלות ולמשוך את האדם בכוח גדול, לנתק את מוסרותימו, ולהתיר החרצובות והעבובות הקשים של הסטרא אחרא האדוקה ותפוסה בו בכוח עצום, כי אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, ועול של תורה משבר כל הקליפות והטומאות.

תכלית המורם, הלכה למעשה, בכניסתנו עתה אל ימי השובבי"ם המקודשים לתיקון החטאים הקשים, לקחת בידינו אותה עצה שנתן יעקב אבינו בחיר שבאבות בידינו, 'את בנימין תיקחו', להשקיע עצמנו ביגיעה ועמל של עסק התורה הקדושה בעיון וביגיעת המוח והגוף והנפש, ולהוציא בכוח יגיעת התורה את הנפש בכוח גדול מן השקיעות שנשקעה בתוככי הקליפות רח"ל, ובכך נוכל להתגבר כנגד מה שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל רח"ל, להחזיר הכל אל הקדושה כבתחילה, לתקן כל הפגמים והעוונות הקשים.

ובהשלמת התיקון הנצרך לישראל קדושים, נזכה מהרה לעולם התיקון, לתקן עולם במלכות שמים, בגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

להצטרפות לרשימת התפוצה שילחו מייל לכתובת m0732951213@gmail.com